

Г.Є. Іщенко

магістрант 1 року навчання історичного факультету
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
Тел. +38067-116-39-77; email: elsid1993@gmail.com

Стаття присвячена формуванню у 60-х рр. XIX ст. ідеологічних засад культурної традиції південних штатів США, що отримала назву «Втрачена надія». У контексті цього розглядаються передумови створення цього руху та історичні твори Едварда Полларда, Джубала Ерлі та Джефферсона Девіса.

Ключові слова: історіографія США, Громадянська війна у США, Втрачена надія, історіографія Громадянської війни у США, образ громадянської війни.

Статья посвящена формированию в 60-х гг. XIX в. идеологических основ культурной традиции южных штатов США, которая получила название «Потерянная надежда». В контексте этого рассматриваются предпосылки создания этого движения и исторические работы Эдварда Полларда, Джубала Эрли и Джефферсона Дэвиса.

Ключевые слова: историография США, Гражданская война в США, Потерянная надежда, историография Гражданской войны в США, образ гражданской войны.

The article is dedicated to the formation of the ideological basis of the Southern United States' cultural tradition titled as The Lost Cause. In this context the prerequisites of the creation of this movement and historical works of Edward Pollard, Jubal Early and Jefferson Davis are observed.

Key words: the United States' historiography, the American Civil War, the Lost Cause, American Civil War's historiography, a civil war image.

Вивчення американської історіографії Громадянської війни 1861 – 1865 рр. важливо не тільки для розуміння процесу розвитку американської історичної науки загалом, але й розвитку самого суспільства США, адже історіографія будь якої країни є завжди породженням суспільних обставин цієї країни та тим чи іншим шляхом виражає ставлення суспільства на проблему, що розглядається. В радянській та українській історичній науці не приділялося багато уваги вивченню питання поглядам на цей конфлікт сторони, що програла у цьому конфлікті, маючи на увазі південні штати США, що пішли на розрив із Союзом та утворили власну конфедерацію. Таке ігнорування викликає цілком логічне здивування. Ці погляди у вигляді культурної традиції «Втрачена надія» (англ. *Lost Cause*), відіграють велику роль у розвитку американського суспільства і до сьогодні, створюючи образ старого плантаторського Півдня. Романтичне ставлення до нього у США можна порівняти із подібним сприйняттям образу аристократичного суспільства Російської імперії у східноєвропейському культурному просторі.

Втім, окрім великого впливу на культуру, Втрачена надія також являлась й джерелом живлення для таких непростих сторін американського буття, як расизм та расова сегрегація. Ці проблеми, незважаючи на масовану боротьбу за рівні права та однакове ставлення до усіх громадян, продовжують являтися болючим питанням, що засвідчують нещодавні заворушення у багатьох містах США через саме расове питання. Втрачена надія та її вплив на американське суспільство стали предметом дослідження численних праць в американській гуманітарній науці, починаючи від праць з вивчення ментальності та сприйняття Громадянської війни, як от праця Д. Блайта «Раса та возз'єднання. Громадянська війна в американській пам'яті», до спеціалізованих праць, наприклад «Хрещені у крові: релігія Втраченої надії, 1865 – 1920» Ч.Р. Вілсона.

Метою статті є виклад основних обставин, що призвели до формування руху Втраченої надії у післявоєнний період, та огляд того, як у історичних працях, що заклали основи цього руху, було відображено образ Громадянської війни, її причини та ролі Конфедерації в цьому конфлікті.

Кожна війна рано чи пізно добігає свого кінця. Тому й Громадянська війна у США, що розпочалася з бомбардування форту Самтер військами Конфедерації 12 квітня 1861 р., офіційно завершилася 9 травня 1865 р. декларацією президента США Ендрю Джонсона про подолання повстання та арештом президента Конфедерації Джефферсона Девіса 10 травня того ж року [7].

Згідно з останніми підрахунками спеціаліста з історії демографії Бінгемтонського університету Нью-Йорку Девіда Хекера, близько 750 тисяч солдат з обох боків загинуло під час бойових дій та від хвороб за період війни [6]. Втім, незважаючи на те, що обидві сторони понесли великі як людські та матеріальні втрати в ході конфлікту, зрозуміло, що та частина знов возз'єданого «дому розділеного», яка програла у цій війни, відчувала себе скривдженою. Південні штати, які були набагато менш населеними ніж північні, втратили вбитими, пораненими чи зниклими близько 500 тисяч чоловік з тих, хто служив в армії Конфедерації [1]. Втрати ж серед цивільного населення вираховувати майже неможливо за браком інформації.

На Південь майже повністю покладалась провина за розв'язування війни. Політика доби «Реконструкції», що проводилася федеральним урядом з тою чи іншою інтенсивністю вкупі з розвалом традиційного господарства через скасування рабства погрожували зламати традиційний спосіб життя населення переможених штатів. Цілком зрозуміло, що, опинившись у такому становищі, прибічники ідеї сецесії, конфедеративного устрою та ідеалів рабовласницького господарства, які навіть після війни не відмовилися від своїх поглядів, намагалися захистити свої погляди, своє бачення боротьби південних штатів, тим самим отримавши хоча б моральну перемогу над своїми супротивниками. Цей рух, який найбільш яскраво проявив себе у літературі, отримав назву «Втрачена надія».

Ще у довоєнний період серед багатьох культурних діячів Півдня було поширене бажання виокремлювати південні штати від північних, вихваляючи їх природу, гостинний характер південних «діксі», яким вони відрізняються від північних «янкі», та ідилію плантаторського світу [11]. Під час боротьби між рабовласницькими та аболіціоністськими штатами та під час війни подібна риторика грала велику роль у пропагандистському сенсі. Тому після війни, не маючи цензурних перепон, ця традиція продовжилася та навіть посилилася.

Закріплення самого терміну «Втрачена надія» як назви цієї літературної традиції пов'язують з працями журналіста зі штату Вірджинія Едварда Альфреда Полларда, який був одним з основоположників цього руху у післявоєнні роки. Поллард, що народився у окрузі Нельсон штату Вірджинія вивчав право, працював газетним журналістом у Каліфорнії, у 1857 – 1861 рр. був Юридичного комітету Палати Представників Сполучених Штатів. На початку Громадянської війни він став одним з провідних редакторів вірджинської газети «Richmond Examiner», що була однією з найпопулярніших у південних штатах на той час. Під час війни Едвард Поллард створив багато трудів, присвячених конфлікту між штатами: «Перший рік війни» (1862 р.), «Перша битва у Манассасу» (1862 р.), «Другий рік війни» (1863 р.), «Ворогуючі адміністрації: Річмонд та Вашингтон у грудні 1863 р.» (1864 р.), «Дві нації: ключ до Американської війни» (1864 р.), «Війна в Америці, 1863-1864 рр.» (1865 р.). Поллард відстоював ідею незалежності південних штатів, їх право на самовизначення, нещадно критикував президента Девіса та конфедеративний уряд.

Після війни Поллард організував видання газет «Southern Opinion» та «The Political Pamphlet», які, втім, не протрималися у виданні більш ніж два роки. Помер Едвард Альфред Поллард у 1872 р. у місті Лінчбург, штат Вірджинія [9]. Найвідоміша праця Едварда Полларда, «Втрачена надія: нова південна історія Війни Конфедерації», що була видана у 1866 р, стала однією з перших робіт з історії Громадянської війни у США та заклала основні ідеї, які лягли у фундамент ідеологія прибічників «Втраченої надії». Про популярність цієї роботи каже хоча б той факт, що її назва перетворилася на назву всієї традиції південних поглядів на події конфлікту.

На самому початку першого розділу Едвард Поллард починав критикувати так званий «федеральний принцип», кажучи про його «обмеження значення». Використовуючи приклади Мексики, Аргентини, Сполучених провінцій Голландії, Центральної Америки, Поллард казав, що «члени конфедерації», якою він вважає й зокрема Сполучені штати, з плином часу «повинні» вимагати для себе свободи дії та незалежності, незважаючи на корисність «федерального принципу» на початку існування об'єднання [8: 34].

Доводячи, що об'єднання штатів завжди було конфедеративним у своїй сутності, Поллард звертався до історії Американської революції та стверджував, що у Декларації незалежності колонії були позначені як «вільні та незалежні штати» і що основною метою їх об'єднання була саме боротьба з зовнішньою загрозою. Також у Декларації позначалося, що «кожний штат зберігає свій суверенітет, свободу та незалежність» [8: 35].

У подальшому, Конгрес 1787 р., учасники якого, за словами Полларда, були люди «простої плоті та крові, неосвічені», створив у вигляді компромісу між правами штатів та унітарністю «два політичних ідоли Америки», до яких автор відноситься з істотною долею зневаги – «Конституцію 1789 р. та Союз». Поправки до Конституції, які Поллард називав «плодом законодавчої мудрості штатів», закріпили права за окремими штатами. Штати не підкорялися центральному уряду, а лише делегували йому певні повноваження. Також, автор вважає, що під час прийняття Конституції, фактично, пройшло від'єднання штатів від старого союзу до нового. Тому Едвард Поллард фактично робив висновок, що й новий союз не був «об'єднаною нацією», але об'єднання штатів, які зберігали право на самовизначення й більше того, право на відділення від цього союзу.

Під час всієї історії Союзу до початку Громадянської війни всередині нього, на думку автора, постійно існувала ворожнеча між двома сторонами – «політичним Півднем» та «політичною Північчю». Поллард казав, що розділ на ці дві секції існував з самого початку існування держави. Наприклад, він наводить слова генерала Пінкнея, одного з тих, хто брав участь у ратифікації Конституції 1789 р. у Південній Кароліні: «Коли я кажу «мешканець Півдня», я маю на увазі Меріленд та те, що південніше» [8: 37 – 40]. Основним проявом цієї боротьби був конфлікт навколо рабства. Автор був впевнений, що північні штати зайняли анти-рабську позицію через «заздрість» до Півдня, адже вони «природно винайшли або вигадали, що саме рабство є причиною самобутньої цивілізації Півдня», що воно «сформувало систему, де труд та капітал мали спільний інтерес, і тому капітал захищав труд». Ця система «презентувала картину землі, коронованої достатком, де голод був невідомий ... де плодючі регіони, які були доступні лише труду африканців, стали корисними та благословили світ своєю продукцією» [8: 48 – 49]. На думку автора, сама система господарства, що існувала на Півдні не заслуговує на назву «рабство». Поллард писав, що вона «облагороджувала африканця... захищала його персональні права та життя... робила його світовим взірцем життєрадісності та задоволеності» [8: 49]. Південні штати, за Поллардом, постійно зазнавали утисків. Через введення тарифів їх економіка занепадала, їх представництво у органах влади зменшувалося, існували конфлікти навколо того, чи повинні новоприєднані до Союзу штати бути рабовласницькими. Тому, вважає автор, втративши можливості впливати на ситуацію всередині об'єднання, південні штати, захищаючи свої права, вимушені були піти на відділення. У розв'язуванні ж війни винне населення Півночі з анти-рабською істерією, федеральний уряд та особисто президент

Лінкольн, який у своїй інавгураційній промові обіцяв, що «влада...буде використана тримати, окупувати та захоплювати власність та територію що належить уряду» [7: 104] та не робив нічого, що б зупинило би початок війни.

Тезу про моральну перевагу Півдня над Північчю Поллард проводив навіть у кінці своєї роботи, кажучи про поразку Конфедерації у війні, яка, як визнавав автор, спричинила у південних штатах «руїну, найбільшу у сучасний час» [7: 743]. Втім, говорячи про економічну руїну, невирішеність питання прав штатів, рабства та інші проблеми, що породила війна, Едвард Поллард зазначав, що найгіршим наслідком війни була б втрата «інтелектуальної та моральної виразності... добре відомої переваги у цивілізації, політичній науці та стандартах індивіда над населенням Півночі» [8: 751]. Говорячи, що після військового конфлікту Півдню важливо розпочати «війну ідей», автор сподівався, що населення не проміняє своє минуле, свої інтелектуальні традиції на «бажання переможених хліба та видовищ». Інакше, Поллард передрікав, цитуючи Тацита, «не життя, а животіння у тиші, молодим до дряхлості віків, старим до безчесних могил» [8: 752]. Едвард Поллард використовував художній та емоційний стиль, щоб донести до читача свої ідеї. Втім висновки його часто критикуються сучасними істориками, а заслугою його праці «Втрачена надія: нова південна історія Війни Конфедерації» часто називають тільки те, що вона дала назву ідейному напрямку Півдня США.

Якщо Полларда у контексті «Втраченої надії» часто згадують, як популяризатора цієї ідеї, то виведення основних ідей та засад цього напрямку стосовно Громадянської війни у США приписують Джубалу Андерсону Ерлі, адвокату, генералу армії Конфедерації та військовому історичу. Джубал Ерлі народився 3 листопада 1816 р. у містечку Рокі-Маут, округу Франклін штату Вірджинія, у родині заможного місцевого рабовласника та політика. У 1837 р. закінчив академію Вест-Поїнт, брав участь у Другій семінольській війні (1835 – 1842 рр.) У 1840-х рр. був обраний від свого округу у Палату представників та вів адвокатську практику. Був офіцером-добровольцем під час Америко-мексиканської війни. У 1861 р. голосував проти відділення Вірджинії від Союзу. Під час Громадянської війни служив у армії Конфедерації під командуванням генералів Томаса «Кам'яної стіни» Джексона та Роберта Лі та дослужився до звання генерал-лейтенанта. Після війни біжить до Мексики, повертається лише у 1869 р. З 1873 р. стає президентом Південного історичного товариства та пише статті, нариси для збірки записок цієї організації. У 1894 р. після падіння зі сходів помирає у місті Лінчбург, штат Вірджинія [10].

У 1866 р. було видано працю Джубала Ерлі «Спогади про останній рік Війни за незалежність Конфедеративних штатів Америки». Це перший подібний труд, виданий генералом з обох ворогуючих сторін після війни. У цій книзі Джубал Ерлі вперше виклав свої погляди на Громадянську війну, яких притримувався протягом свого життя та проявляв у своїх подальших працях. Джубал Ерлі вказував на те, що «як член Конвенту Вірджинії, я голосував проти ордонансу про відділення», сподіваючись не допустити початку військового протистояння. Деякі з біографів Ерлі вказують на те, що його про-союзні симпатії могли бути продиктовані економічними інтересами, адже він отримував великі прибутки від торгівлі тютюном з Північчю. Втім, як Ерлі далі писав, «всі сумніви...були розвіяні божевільними, порочними та конституційними діями влади у Вашингтоні та лютими закликами населення Півночі до війни з їх колишніми братами з Півдня». «Я... вважаю», писав автор. – «Авраама Лінкольна, його радників та прибічників справжніми зрадниками, що повалили Конституцію та уряд Сполучених штатів, та замінили їх огидним деспотизмом» [3: 4]. Теза про безсуперечну винність Півночі у початку війни перекликається з ідеями Полларда.

Спільну думку має генерал Ерлі з журналістом Поллардом і у питанні справжніх мотивів війни для південних штатів. «Боротьба населення Півдня була не за інституцію рабства, а за безцінне право самоврядування, проти домінування фанатичної фракції Півночі» [3: 10]. Ставлення до рабства у Ерлі, як великого рабовласника, відповідне: «Умови рабства, що існували на Півдні, не тільки призвели до великого покращення у моральних та фізичних якостях негроїдної раси, але й створили клас робітників щасливих та задоволених» [3: 9].

Втім, стосовно причин поразки Конфедерації у Ерлі значні розбіжності з Поллардом. Якщо Едвард Поллард вказував на те, що ресурсна перевага Півночі не була рішучим аргументом та з «більш здібним урядом» Конфедерація могла би перемогти [8: 729], то для Ерлі основною причиною поразки є все ж кількісний фактор. На людській перевазі федеральної армії над конфедеративною Ерлі робить великий акцент. У вступі до опису військової кампанії у Вірджинії 1864 р. він пише про перевагу армії Потомаку генерала Гранта більш ніж вдвічі над армією генерала Лі [3: 13]. У додатку до праці він писав, базуючись на матеріалах перепису населення та офіціальні рапорти, про більш ніж потрібну перевагу Союзу над Конфедерацією з самого початку війни [3: 109 – 111]. В подальших своїх публікаціях у «Записках Південного історичного товариства» Ерлі також звертався до цього сюжету [4].

Стосовно ролі окремих особистостей у конфлікті, Джубал Ерлі добре відзивався про керівництво Конфедерації: «Президент Девіс та генерал Лі... зробили все для нашої перемоги, що було можливо для смертної людини» [3: 8]. Культ особистості Роберта Лі займають у працях Джубала Ерлі особливе місце, що можна пояснити повагою до бойового командира. У своїй промові у університеті Вашингтона та Лі у місті Лексінгтон, штат Вірджинія у 1872 р. Ерлі казав, що Роберт Лі по своїм військовим якостям вищий за Олександра Македонського, Цезаря, Густава Адольфа, Мальборо, Наполеона та навіть Джорджа Вашингтона. Про порівняння Лі з генералом Грантом він каже, що це все одно що порівнювати «великі піраміди... з пігеєм на горі Атлас» [5: 50]. З часом, саме погляди Ерлі на особистість генерала Лі, президента Девіса та причини поразки Конфедерації стали базовими для прихильників «Втраченої надії».

На поприщі писання історії, спробував себе колишній президент Конфедерації Джефферсон Девіс. У 1881 р. вийшла праця «Підйом та падіння конфедеративного уряду», де він викладає ті ж самі погляди, як і Поллард та Ерлі. Спираючись на свій авторитет як безпосереднього учасника подій, він казав, що може претендувати на високу ступінь знання подій та мотивів людей, що його оточували та намагається подолати два «збочення» – те, що південні штати, що організували Конфедерацію, не мали права на сепсецію та виступали в ролі «бунтівних провінцій»; те, що ті люди,

які «брали участь у заснуванні Конфедерацій та вдалися за зброю на її захист» мали нести провину за ворожнечу між Північчю та Півднем і початок Громадянської війни [2: 4 – 6].

Стосовно питання рабства Девіс заперечує те, що воно відіграло значну роль у конфлікті між двома частинами країни та розв'язуванні війни. «Південні штати та південний народ вперто зображувалися як «пропагандисти» рабства, а мешканці Півночі – як захисники загальної свободи... Уважний читач вже має доказів достатньо, щоб розгледіти брехливість цих уявлень та розуміти, що... хоча рабство могло служити як привід, вона навряд чи було причиною конфлікту». [2: 77 – 78]. Він стверджує, що питання існування чи скасування рабства у тому чи іншому штаті було питанням більш практичного характеру ніж морального, і що на Півночі воно було скасовано раніше саме через природні умови, що робили його неефективним з економічної точки зору. Тому Девіс твердо стоїть на позиціях того, що саме порушення прав штатів та поступове встановлення диктатури північних політичних та економічних еліт сприяли загостренню конфлікту між секціями, що й призвело до сецесії та війни.

У післявоєнну добу прихильники Конфедерації, які бажали взяти ідеологічний реванш над своїми північними опонентами, спираючись на вже існуючі ідеї південної винятковості, заклали основи того, що пізніше отримало назву «Втраченої надії» та стало вираженням поглядів, альтернативних від офіційно-державного сприйняття Громадянської війни 1861 – 1865 рр. Вони поклали всю провину за розв'язування конфлікту на федеральний уряд, називали війну, що вела Конфедерація, «боротьбою за права штатів» та виправдовували рабство, як таке, що лише приносило користь та цивілізувало негритянську частину населення. Ці ідеї набули велике поширення в країні, адже офіційна влада не заважала їхньому розвитку. Був створений ряд організацій та видань, що сприяли поширенню «Втраченої надії» та збереженню пам'яті Конфедерації. Едвард Поллард, Джубал Ерлі та Джеферсон Девіс були одними з зачинателів цього руху, в меншій або більшій ступені вносячи свій вклад у його ідеологічні засади та розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Civil War Casualties // Civil War Trust. – Mode of access: <http://www.civilwar.org/education/civil-war-casualties.html>
2. Davis J. Rise and Fall of the Confederate Government [Text] / J. Davis. – New York, 1868. – Vol. 1. – 712 p.
3. Early J. A Memoir of the Last Year of the War of Independence of the Confederate States of America [Text] / J. Early. – New Orleans, 1867. – 111 p.
4. Early J. Relative Strength of the Armies of Lee and Grant // Southern Historical Society Papers. – 1876. – Vol. 2. – Mode of access: http://en.wikisource.org/wiki/Southern_Historical_Society_Papers/Volume_02/July/Relative_Strength_of_the_Armies_of_Lee_and_Grant
5. Early J. The Campaigns of Gen. Robert E. Lee. An Address be Lt. Gen. Jubal A. Early before Washington and Lee University, January 19th, 1872. – Baltimore: John Murphy & Co., 1872. – 55 p.
6. Gugliotta G. New Estimate Raises Civil War Death Toll // The New York Times. – Mode of access: http://www.nytimes.com/2012/04/03/science/civil-war-toll-up-by-20-percent-in-new-estimate.html?Pagewanted=all&_r=3&
7. Important Proclamations. The Belligerent Rights of the Rebels at an End. All Nations Warned Against Harboring Their Privateers. If They Do Their Ships Will be Excluded from Our Ports // The New York Times. – Mode of access: <http://www.nytimes.com/1865/05/10/news/important-proclamations-belligerent-rights-rebels-end-all-nations-warned-against>
8. Pollard E.A. Lost Cause; A New Southern History of the War of the Confederates [Text] / E.A. Pollard. – New York: E.B. Treat & Co., 1866. – 756 p.
9. Pollard E. // House Divided / E. Pollard. – Mode of access: <http://hd.housedivided.dickinson.edu/node/20163>
10. Power J.T. Jubal A. Early (1816–1894) / J.T. Power // Encyclopedia Virginia. – Digital source. – Mode of access: http://www.encyclopediavirginia.org/Early_Jubal_A_1816-1894
11. Speiser M. Origins of the Lost Cause: The Continuity of Regional Celebration in the White South, 1850-1872 / M. Speiser // Essays in History. – Digital source. – Mode of access: <http://www.essaysinhistory.com/articles/2011/6>

*Рекомендовано до друку науковим керівником к.і.н., доц. С.В. Ковальським
Стаття надійшла до редакції 17.05.2015*